

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

— V —

**Rîsale-i Nur'a Göre
Kur'ân'ın İnsana Bakışı**

24-26 Eylül 2000 - İstanbul - TÜRKİYE

ISBN: 975-8719-04-1

Bediüzzaman'a Göre İnsan ve Gayesi

Nevzat Kösoğlu*

İnsan, binlerce yıldır, kendisi ve varlığın bütünü hakkında sormaktan geri durmadığı, "Niçin?" sorusunun cevabını, ilim ve felsefe gibi aklî disiplinlerle bulamamıştır. "Niçin varım?", "Taş niçin yere düşüyor?", "Güneş niçin sabah doğup, akşam batıyor?", "Ateş niçin yakıyor?"

İnsanlığın ulaştığı bugünkü düşünce düzeyinde bu gibi soruların cevaplarının aklî bilimlerde olmadığı, kesin olarak anlaşılmış gibidir. Bu gibi soruları sormadan da insan gibi yaşanabileceğini düşünenler yok değildir; ancak, bu soruların bize insanlığımızı hatırlatan temel duyarlılıklar olduğunu bilenler daima ağırlıkta olmuş ve insanlığı daima onlar temsil etmişlerdir. Esasen, insanlık var olduğu günden bu yana, felsefe yapmaya hiç de ihtiyaç duymadan, bu cevapları vahiy yoluyla almaya, kavrayıp yorumlamaya devam etmiştir. İnsan, vahye inanarak, dünya üstündeki varlığın koordinatlarını belirlemeye, hayatını, inançından aldığı ölçülerle düzenlemeye çalışmıştır.

Esasen din, varlığın sonsuz büyüklüğü ve karmaşası içinde, insanın, gizli açık bütün korkularından kurtulmuş, güven içinde yaşayıp kendisini gerçekleştirebilmesi için, yaratıcı aşkın varlığa teslim olup, yaslanmasının adıdır. Sadece

* Nevzat Kösoğlu, 1940 yılında İspir'de doğdu. İstanbul'da Hukuk ve Gazetecilik tahsil etti. Yayıncılık, gazetecilik ve bir süre avukatlık yaptı. 1977-80 arasında Erzurum milletvekili olarak Parlamentoda bulundu. 1980 ihtilalinde tutuklandı, yargılandı, beraat etti. Halen yayıncılıkla meşgul olmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayımlanmış eserleri: 1. Kitap Şuuru. 2. Konuşmalar. 3. Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler. 4. Millî Kimlik ve Kültür. 5. Türk Kimliği ve Türk Dünyası. 6. Devlet. 7. Bediüzzaman Said Nursi. 8. Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı.

O'na, yani görünen ve görünmeyen bütün varlığın mutlak hakimi olan yaratıcı Allah'a bağlanarak, yaratılmışların bağımlısı olmadan, hürriyetini kazanmak ve insanlığını gerçekleştirmek... Dinin özü budur. Allah'ın varlığına ve bizi elçileriyle uyardığına iman.

Kur'ân-ı Kerim, insanın Allah'a kulluk ve dünyayı imar etmek üzere yaratıldığını buyurmaktadır. Bütün diğer yaratılmışlar ise insan içindir. Sadreddin Konevi'nin, Hadis-i Erbain'ine aldığı kudsî hadis şöyledir: "Ey Ademoğlu, seni kendim için yarattım; eşyayı da senin için yarattım. O halde, kendim için yarattığımı, senin için yarattığımın ayarına düşürme." Burada, insanın insan tarafından, yaratılış gayesine aykırı olarak istismar edilmemesine, onun bir araç konumuna düşürülmemesine yani, varlıktaki en üstün değer oluşuna işaret edilmektedir. İnsanın, kendisi yahut bir başkası tarafından gayesinden sapıtılması, onun, yaratılmışlara bağlanması yani birçok rabler edinmesi sonucunu doğurmaktadır ki, bu da, özgürlük ve üstünlüğünün kaybı anlamına gelmektedir.

İnsanın, bütün varlık karşısında özgür olarak kendisini gerçekleştirebilmesi için, aşkın ve tek olan mutlak kudret sahibi Allah'a teslim olması gerekmektedir. Kur'ân, insanları bu inanca çağırır. Fatıha Sûresi, bu gerçeğin en veciz ve güzel ifadesi olması sebebiyle Ümmü'l Kur'ân olarak isimlendirilmiştir. Çünkü bu sûrede insanlar, Rahim, Rahman ve din gününün sahibi olan Allah'a inanıp hamd etmeye O'na kulluk edip, sadece O'ndan dilemeye ve doğru yola iletmeye çağrılmaktadırlar. O'na kul olabilen, özgür ve varlığın efendisi olabilecektir.

Bu genel girişten sonra şunu ifade edelim ki, Risaleler'in hemen her sayfası insanla, onun yeryüzündeki konumu, gayesi, gücü, zaafı, korkuları, sevgileri, hâli yorum yahut geleceği gibi meselelerle ilgilidir. Bunların hepsi de Kurân âyetlerinde işaret edilmiş hususların açıklamalarından ibarettir. Bediüzzaman tasavvuf geleneğinden gelmiş ve bu yolu topluma sağlık vermiş değildir; onun tefekküre dayanan yolu, özellikle teşkilatlanmış tasavvufun bütün ayin ve erkanından uzaktır. Ancak, insan ve varlık gibi konulardaki yorumlarında, Sadettin Konevi'den, İmam-ı Rabbanî'ye kadar tasavvuf düşüncesinin geniş yelpazesıyla sağlam bir uyum içindedir. Bazen açıklayarak, bazen düzelterek, yahut ilaveler yaparak, bu düşünce çizgisini yeniler.

Biz bu konuda yazdıklarına çok kısa çizgilerle dokunarak, cemaat konusuna geçeceğiz. Ancak, bu kısa dokunuşlar aynı zamanda cemaat meselesini temellendirmiş olacaktır.

İnsanın yaratılış hikmet ve gayesi- "Halık-ı Kâinatı tanımak ve O'na ibadet etmektir."¹ Birinci sözde ise şöyle söyler: "Evet, o Mü'n'im-i Hakiki, bizden o kıymetdar nimetlere, mallara bedel istediği fiat ise üç şeydir: Biri zikir, biri şükür, biri fikir'dir."²

¹ Bediüzzaman Said Nursi, Şualar, Envar Neşriyat-İstanbul, s. 92

² Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, Sözler Yayınevi, İstanbul-1980, s.7

Mahlukat içinde en kıymetli olan insandır. İnsan hilkat şeceresinin en mükemmel meyvesidir.³ "Beşer, şecere-i hilkatın en son cüz'ü olan meyvesidir. Malumdur ki, bir şeyin semeresi en uzak, en cem'iyetli, en nazik, en ehemmiyetli cüzdür. İşte bunun için semere-i âlem olan insan en cami, en bedi', en aciz, en zaif ve en latif bir mucize-i kudret olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, âsumana nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hareketiyle beraber manen ve sanaten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizat-ı sanatın meşheri, sergisi ve bütün tecelliyat-ı esmasının mazharı, nokta-i mihrakiyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbaniyenin mahşeri ve ma'kesi ve hadsiz hallakiyet-i İlahiyenin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-i sağıresinde...."⁴

"Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi, hayatın neticesi olan şükür ve ibadet dahi, kâinatın sebep-i hilkatı ve ille-i gaiyesi ve maksud neticesidir."⁵ Yaratılışın en yüksek gayesi ve insan fitratının en yüce neticesi, Allah'ı bilmektir. "Ve insanîyetin en âli mertebesi ve beşerîyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki "marifetullah"tır. Cin ve insanın en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki "muhabbetullah"tır. Ve ruh-u beşer için en halis sürur ve kalb-i insanî için en saf sevinç, o muhabbetullah içindeki "lezzet-i rahuniye"dir."⁶

Bediüzzaman, İslâm kültüründe küçük âlem olarak kabul edilen insanın, âlemle ilgisini şöyle açıklar: "İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan o büyük insanın bir fihristesi ve hülasasıdır. Meselâ: Nasıl ki insanda kuvve-i hâfızanın vücudu, âlemde Levh-i Mahfuz'un vücuduna kat'ı değildir."⁷

Bediüzzaman, insan fitratında sonsuz bir sevgi gücü olduğunu ve sevginin bir varlık sebebi olduğunu şöyle açıklar: "Muhabbet, şu kâinatın bir sebep-i vücududur; hem şu kâinatın rabitasıdır; hem şu kâinatın nurudur, hem hayatıdır. İnsan kâinatın en câmi bir meyvesi olduğu için, kâinatı istila edecek bir muhabbet o meyvenin çekirdeği olan kalbine dercedilmiştir. İşte böyle nihayetsiz bir muhabbete lâayık olacak, nihayetsiz bir kemal sahibi olabilir."⁸ Ancak insan bu sevgiyi asıl maksadından saptırmaktadır. "Zaten sana, sende senin nefsinde olan şedid muhabbetin, Onun zâtına karşı muhabbet-i zatiyedir ki, sen su-i istimal edip kendi zâtına sarf ediyorsun.... Yerinde sarf olunmayan bir muhabbet-i gayri meşruanın cezası, merhametsiz bir musibettir."⁹ "Bazı eblehler var ki, Güneşi tanımadıkları için, bir âyinede Güneşi görse, âyineyi sevmeye başlar. Şedid bir his ile onun muhafazasına çalışır. Ta ki içindeki Güneşi kaybolmasın. Ne vakit o ebleh, Güneş,

³ Bediüzzaman Said Nursi, Lem'alar, Sözlük Yayınları, İstanbul-1976, s. 105.

⁴ Sözlük, s.163.

⁵ Lem'alar, s.313.

⁶ Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, neşreden: M. Said Özdemir, İstanbul-1977, s. 227.

⁷ Lem'alar, s. 76.

⁸ Sözlük, s. 331.

⁹ Sözlük, s. 333.

ayinenin ölmesiyle ölmediğini ve kırılmasıyla fena bulmadığını derketse, bütün muhabbetini gökteki Güneş'e çevirir."¹⁰

"Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mahiyetin, bir âyinedir."¹¹ Hayat, Allah'ın kudret kalemi ile yazılmış hikmetli bir mektuptur ki, Esma-i Hüsnâ'ya delalet eder. "Şimdi hayatının sırr-ı hakikati şudur ki: Tecelli-i Ehadiyete, cilve-i Samediyete ayineliktir. Yani bütün âleme tecelli eden esmânın nokta-i mihrakiyesi hükmünde bir camiiyetle Zât-ı Ehad-ı Samed'e ayineliktir."¹² Hayatın mahiyeti şudur: "Esma-i İlâhiyyeye ait garaibin fihristesi, hem şunun ve sıfat-ı İlâhiyenin bir mikyası, hem kâinatın âlemlerin bir mizanı... hem bu âlem-i kebirin bir listesi... hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi... hem kudretin gizli definelerini açacak bir anahtar külçesi.. hem mevcudatın serpilip ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvimidir."¹³

Dünya inanmış insan nazarında, "bir zikirhane-i Rahman, bir talimgâh-ı beşer ve hayvan ve bir meydan-ı imtihan-ı ins ü candır."¹⁴ Bu imtihan elbetteki bir İlâhî hikmete dayanmaktadır. "Sırr-ı imtihan ve hikmet-i teklif iktiza eder ki, akla kapı açılınsın ve aklın ihtiyarı elinden alınmasın. Eğer gayet bedihi bir surette olsa, o vakit aklın ihtiyarı kalmaz. Ebu Cehil de Ebu Bekir gibi tasdik eder. İmtihan ve teklifin faydası kalmaz. Kömür ile elmas bir seviyede kalırdı."¹⁵

"İnsan, bu mahiyeti itibariyle sonsuz güçlere sahiptir; dilerse çok yücelere çıkabilir, dilerse çok aşağılara sürünebilir. İnsanların kуваларına ve hissiyatlarına fitraten bir had bırakmamış, fitri bir kayıt koymamış, serbest bırakmış.

Sair hayvanatın kувалarı ve hissiyatları mahduttur, fitri bir kayd altındadır. Halbuki insanın her kuvası hadsiz bir mesafede cevelan eder gibi, gayr-i mütenahi canibine gider. Çünkü insan, Halık-ı kâinatın esmasının nihayetsiz tecellilerine bir âyine olduğu için, kuvvalarına nihayetsiz bir istidat verilmiş."¹⁶

Bütün bunlar imana dayanır ve insan, inancını sürekli yenilemelidir. "İnsanın hem şahsı, hem âlemi her zaman teceddüt ettikleri için, her zaman tecdit-i imana muhtaçtır."¹⁷

Bediüzzaman'dan yaptığımız bu tesbitlerden sonra şu noktayı açıklıkla ve kesinlikle belirtelim ki, din, sadece bilgi değildir; özellikle iman, hem de gayba, yani, bilgisine sahip olmadığımızı imandır. Ayrıca, vahiyden kaynaklanan ve bütün bu işaret edilen bilgilerin, insanda, tutum ve davranışlarını belirleyecek derinlikte bir iman hâline gelmesi gerekir. Çünkü, din insandan, iman ve amel etmesini istemektedir. Ademoğullarının her birinin hayatı tek nüsha yani imtihan soruları farklı

¹⁰ Lem'alar, s. 126.

¹¹ Lem'alar, s. 126.

¹² Sözler, s. 116.

¹³ Sözler, s. 116.

¹⁴ Sözler, s. 16.

¹⁵ Lem'alar, s. 95.

¹⁶ Mektubat, s. 340.

¹⁷ Mektubat, s. 341.

farklı olsa da, hepsinden istenen şey aynıdır; iman ve amel. Birinci, ikinciyi belirleyecektir. Eğer iman yeteri derecede var ise, hayat maceralarının farklı olması sonucunu değiştirmez. Şu güzel hadisi hatırlayalım: Hazret-i Paygamber, "Müminin hâli hayret vericidir." Der. "Nasıl?" diye sorarlar. "Her haliyle kazançtır." buyurur. Açıklaması istenir; şöyle açıklar: "Sevincinde şükreder; kazançtır. Üzüntüsünde sabreder yine kazançtır." Bu hadisin de işaret ettiği gibi, sonuçta önemli olan, insanın yeryüzünde bulunduğu durumlar değil, takındığı tavırlardır. Takındığı tavırlar, imtihan sorularına verdiği cevaplardır ve sabır, şükür gibi haller, İslâm kültüründe kalbin amelleri olarak isimlendirilmiştir. Bu tutum ve tavırları takınabilmek de, kişinin imanının mertebesi ile ilgilidir.

Daha önce de dokunulduğu gibi, insanın korkuları sayısız derecede çoktur ve bir kısmı, bugün psikiyatrinin, şuuraltı dediği bir âlemden gelmektedir; yani bunları yenmek için şuurlu bir mücadele yapamıyoruz; hatta, varlıklarından bile haberdar olmadan, o korkular bizim tutum ve davranışlarımızı motive ediyor, yönlendiriyorlar. Bu durumda insan, kâinatın derinliklerinden gelen, yahut varlığından bile haberdar olmadığı korkuları nasıl yenecektir. İşte insan, metafizik boyuttaki korkularından, biyolojik ve şuuraltı korkularına kadar bütün korkularını ve sayısız heva ve heveslerini yenerek, tam bir ihlâsla Allah'a yönelebilmek yahut dünyevî çalışmalarında onu başarıya götürecek saf eylemi yakalayabilmek için, kudreti mutlak olan aşkın varlığa inanıp, bağlanmak zorundadır. Bütün semavî dinlerin insanlara vaadettiği ve ulaştırmak istediği güvenlik ortamı budur. İman kelimesinin güvenlik; keza islâm kelimesinin güvenlik ve esenlik kökünden gelmesi bu açıdan uyarıcıdır.

Bu derinlikte bir iman hâline gelemeyen, yani tutum ve davranışları, eylemleri belirleyecek düzeyde olmayan bir imanın, öte dünya hesabından insanı kurtarıp kurtaramayacağını bilgisi Allah'a havale edilse bile, bu dünyada, bu düzeyde bir imanla Allah'ın koyduğu ölçülerle bir hayat yaşanamayacağını kesinlikle söyleyebiliriz. İnsanın inandığını söyledikleri ile yaptıklarının farklı farklı oluşu dinî ve genel insanî ahlâk bakımından iki yüzlülük olmaktadır ki, en kötüsüdür. İnanç ve eylemin aynı ölçülerle ortaya çıktığı yani amellerin iman doğrultusunda gerçekleştiği zamanlardır ki, hem insanlar temiz ahlâklı ve mutlu, hem toplumlar barış içinde ve güvenli olabilmektedirler.

Olaya millî kültürler açısından baktığımız zaman da, aynı sonuca varmaktayız: Ancak ortak ilke ve ölçülere inanan ve bu inandıklarına uygun eylemler yani hayat faaliyetleri gerçekleştirebilen toplumlar tutarlı, özgün ve şahsiyetli bir millî kültür oluşturabilmektedirler.

Sonuç olarak, bütün hayat imtihan ve mutluluğumuzun, imanımızın derecesi ile ilgili olduğu anlaşılmalıdır. Bu sebeptendir ki, İslâm kültürü ve millî hayatımızın bütün tarih boyunca temel meselesi, daima iman konusu olmuştur. Bunun, İslâma has olmayıp, bütün kültürler için geçerli olduğunu söylemeliyiz.

İslâm kültüründe, insanın iç oluşumuna dönük bir ahlâkî hamle olan tasavvufun temel amacı, -kültürleşme yönü ve sapsmalar konu dışı tutulursa- insana, iman hakikatlerini yaşayarak kavratmak ve inancının derecesini yükseltmektir. Tasavvuf, bütün Müslüman topluluklara yönelik bir teşkilatlanmaya girdiyse de, bu idrak genişlemesi yahut yükselmesini tek tek fertler için yapmaktadır. Tarikatlerin, tek kişiyi hedefleyen bu arınmak yöntemi, sünni ulemanın eleştirisini çekmiş ve herkesin kendi postunu kurtarmak gayretinde olduğu ifade edilmiştir. Tasavvuf, ahlâkî temizlenmeyi sağlayıp, iman hakikatlerinin kavranmasında, kişiyi taklidî imandan yukarılara çıkarsa da, bunu, tek kişiyi, gerektiğinde toplumdan uzak tutarak başarmaya çalışmaktadır. Bu yüzden şeriat uleması, "Biz bütün toplumu kurtarmaya çalışıyoruz, siz sadece kendinizi..." demişlerdir.

Bediüzzaman, her insanın tek tek kendi postunu kurtarması olarak nitelenen tasavvufun tarihî işlevini tamamladığını, zamanın cemaat zamanı olduğunu, bütün topluma hitap ederek, bir yangın olarak nitelediği bu ortamda, insanların imanını kurtarmak gerektiğini söyler. Yöntemi, herkese hitap edecek en kısa yol olan tefekkür yolundan, toplumun imanını taklit seviyesinden tahkik düzeyine yükselmektir.

Tahkikî iman seviyesine yükselen bir insanda, inanç, hem nefsin, hem kalbin amellerini yönlendirip, belirleyebilecektir.

Her ne kadar tasavvuf hareketleri ferdi, toplumun dışına çekerek onu eğitmeyi öğütüyorsa da, insanın doğal yaşama alanı toplumdur ve toplum içinde kendini gerçekleştirmek zorundadır. Hayatı bütünü ile yaşamak zorunda olan insan, gayesi doğrultusundaki gayretlerini de bir başına sürdüremez; küçük veya büyük bir topluluk içinde olmak zorundadır. İçinde yaşadığı toplum yani kültür çevresi ile de sürekli bir etkileşim halindedir. Bu yüzden, her insanın İslâm fıtratı üzere doğduğu; fakat sonradan, ana ve babasının dininden olduğu ifade edilmiştir. Burada, insanın eğitilebilir bir varlık oluşuna vurgu yapılmaktadır. İnsanın içinde yaşadığı kültür çevresi, en geniş anlamında bir eğitim alanıdır ve insanı sürekli olarak etkiler. Yaşanan bu kültür çevresinin, insanın gayesi yönündeki gelişmelerine en uygun ortamı oluşturması beklenir. Toplumsal çevrenin her zaman ve fiilen bir ortam oluşturduğu hiçbir zaman söylenemez. Ayrıca, insanın gayesi yönündeki gelişmesi aynı zamanda bir imtihan olduğu için, nazari bakımdan da, içinde yaşadığı çevrenin ideal bir ortam olması gerekmez; çünkü, insana her tür soru sorulabilir; yani, başına her şey gelebilir.

Böylece insana, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumsal çevreyi, gelişmesine yardımcı olacak en uygun biçimde düzenlemek görevi çıkmaktadır. Toplum içinde daima uyarıcı bir kesimin olması gerektiği yolundaki İlâhî beyanın da bu noktalara yönelik olduğunu kabul edebiliriz. Tasavvuf hareketinin, toplumdan yani çevreden gelecek olumsuz etkileri en aza indirmek için, ferdi/saliki toplumdan çekerek, özel bir çevrede eğitmeye çalıştığını; halk içinde olmayı pek hoş karşılamadıklarını

söylemiştik. Gerçekten de, bütün zaman ve toplumlarda, halk içinde Hak ile olmak hep çok zor olmuştur.

Değişik toplum durumları içinde, uyarıcılardan olmak, toplumun bütün olumsuz etkilerine karşı direnerek, inandığı ölçülere uygun yaşamak kolay değildir. Bu hükmü bütün zamanlar içinde tekrar edebilmek bile, asıl yüz yılımız için söylemek doğrudur. Günümüz kültür çevrelerinde "Gün gelecek İslâmiyet avuç içindeki kor gibi" olacaktır, hadisi gerçekleşmiş; zorluklar iyice artmıştır. Ancak, her şart altında, uyarının etkili olması tutarlı olmakla; yani imanı, sözü ve ameli birbirine uygun olmakla mümkündür. Bu durumda, çevre etkilerine karşı direnebilmek ve uyarabilmek için cemaatleşmenin, birbirine yaslanarak, birbirinden güç alarak, sıkıntı ve sevinçleri yakından paylaşarak yaşamanın zarureti artmıştır. Topluma yeni değerler teklif eden her hareketin, her uyarıcı grubun benzeri bir cemaatleşmeye yöneldiği bilinmektedir. İslâmiyetin ilk dönemlerinde ise, benzeri bir cemaatleşme süreci kuvvetli bir şekilde yaşanmıştır.

Şimdi, genel olarak cemaatleşme ve bunun problemleri üzerinde kısaca duracağız.

Sosyoloji sözlükleri cemaatleri, manevî bağlılık ve ahlâkî sorumluluk duygularına dayanan topluluklar olarak nitelerler. Bir şeyi paylaşmak, bu duyguların temelini oluşturur. Cemaat, mensuplarına ortak bir anlam haritası sunar ve siyasî alan karşısında, aile ve meslek teşekkülleri gibilerin yanında ayrı bir sivil alan oluşturur.

Sosyal bilimlerde, cemaatlerin şu özellikleri ifade edilmektedir:

a.) İnsanların, yaşanan hayat şartlarını paylaşacak bir biçimde bir araya gelmesi.

b.) Kuvvetli bir dayanışma şuurunun olması.

c.) Fertlerin, ben duygusunu aşarak, biz duygusu ile hareket edebilecek bir davranış disiplinine sahip olması. Ayrıca, modern toplumlarda cemaatin, özlem duyulan ideal bir 'grup yaşama tarzı' olarak görüldüğü ve şehirlerin yarattığı problemlerin çözümü için, bir dayanışma noktası olarak ele alındığı ifade edilmektedir.¹⁸

Psikiyatrist M. Skot Peck, cemaatlerde şu önemli özellikleri tesbit etmiştir: 1. Karizmatik lidere tapınma noktasında bağlılık. 2. Saygıdeğer bir mukarribin (liderin yakın çevresi) grubu. 3. Gizlilik içinde hareket etme. 4. Mali konularda hesap vermekten kaçınma. 5. Birbirlerine bağlılık. 6. Özel bir dil. 7. Uygunluk. 8. Doğmatik bir öğreti. 9. Tanrı'yı tekelleştirme. Skot Peck, böylece cemaatlerin totaliter bir kimliğe bürünerek, toplumdaki soyutlandıkları sonucuna varmaktadır. Bu özelliklerin hepsi, bütün cemaatlerde aynen bulunmasa da, genel bir karakter çizdiğini kabul edebiliriz.

Bediüzzaman, Risalelerin yazılıp yayılması döneminde bu hizmeti yürütmek için bir cemaat oluşması hususunda, kuvvetli bir şuur uyandırmaya çalışmıştır. Yaşanan dünyayı, iman açısından bir yangına benzeten Bediüzzaman, bu yangın

¹⁸ Prof. Dr. İhsan Sezal, Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Ankara-1981, s. 36-37.

içinde direnebilmek için cemaatleşmenin zaruretini vurgulamıştır. "Bu zaman ehl-i hakikat için, şahsiyet ve enaniyet zamanı değil. Zaman, cemaat zamanıdır. Cemaattan çıkan bir şahs-ı manevî hükmeder ve dayanabilir. Büyük bir havuza sahip olmak için bir buz parçası hükmündeki enaniyet ve şahsiyetini, o havuza atmaktadır ve eritmek gerekir. Yoksa o buz parçası erir zâyi olur; o havuzdan da istifade edilmez. Hem mücib-i taaccüb, hem medar-ı teessüftür ki; ehl-i hak ve hakikat ittifaktaki fevkalâde kuvveti ihtilaf ile zâyi ettikleri hâlde; ehl-i nifak ve ehl-i dalâlet, meşreblerine zid olduğu hâlde; ittifaktaki ehemmiyetli kuvveti elde etmek için ittifak ediyorlar. Yüzde on iken, doksan ehl-i hakikati mağlup ediyorlar."¹⁹

Risalelerin birçok yerinde, cemaatin moralini yüksek tutmak, onları şevklendirmek için işaretlere, cifir hesaplarına, tevafuklara dayanarak beyanlarda bulunmuştur. Özellikle Kastamonu Lahikası, bütünüyle, Risale-i Nur hizmetinde olanların inançlarını pekiştirmek, ümit ve heyecanlarını artırmak, dirençlerini ayakta tutmak için yazılmış mektuplardır. Bir mektubunda, şakirdlerin, "fena fil-ihvan" olduklarını söyler: "Risale-i Nur şakirdleri, eneyi, nahnüye tebdil ettikleri, yani enaniyeti bırakıp, Risale-i Nur dairesinin şahs-ı manevîsinin hesabına çalışması, ben yerine biz demeleri ve ehl-i tarikatın fena-fişşeyh, fena-firresul ve nefs-i emmareyi öldürmek gibi riyadan kurtaran vasıtaların bu zamanda birisi de, fena fil-ihvan, yani şahsiyetini kardeşlerinin şahs-ı mâneviyesi içinde eritip öyle davrandığı için, inşaallah, ehl-i tarikatın riyadan kurtulmaları gibi, bu sır ile onlar da kurtulurlar."²⁰

Cemaatin, dış çevrenin olumsuz etkilerinden koruyucu sıcak yapısı ve birbirine olan şiddetli bağlılık, giderek bir içine kapanma ve toplumdaki soyutlanmaya yol açabilir. Bu tür bir oluşum içinde en çok rastlanan gelişme, cemaat değerlerinin, hizmetinde olunan gaye değerlerin önüne geçmesidir; asfî maksat unutulur yahut cemaati koruma ve kollamanın emrinde bir vasıta olarak kullanılır. Konumuz bakımından söylersek, cemaat hassasiyetleri dinin önüne geçer. Böyle bir gelişmenin, Bediüzzaman'ın inanç ve idealleri açısından nasıl büyük bir yıkım olacağını söylemek bile fazladır. O, tasavvufu değerlendirirken, benzeri durumları, tarikat ehlinin düştüğü "sekiz varta" olarak anlatmıştır.²¹ Bu ifadelerin işaret ettiği açılardan ve genel olarak, cemaat meselelerinin irdelenmesinde fayda vardır.

¹⁹ Bediüzzaman Said Nursi, Kastamonu Lâhikası, Ankara, 1958, s. 132.

²⁰ Kastamonu Lahikası, s. 175.

²¹ Mektubat, s. 469.